

RUSMIR DJEDOVIĆ, PROF.

Naselje Škahovica do početka 20. stoljeća—kraći geografski, historijski i etnografski prikaz

Škahovica je jedno od dvadesetak naselja i mjesnih zajednica na području današnje općine Gračanica. To je relativno staro naselje, srednje veličine sa tipičnim etnografskim i kulturološkim odlikama jednog bošnjačko-muslimanskog naselja. Nalazi se sjeverno od grada Gračanice, na odaljenosti 2-4 km. Mahale Škahovice se nalaze na blagim i osunčanim padinama južnih obronaka planine Trebave. Najniža tačka u Škahovici je na oko 230 m nadmorske visine (na samom ulazu u naselje kod Pašalića), a najviša se nalazi iznad Strana, kota Glavica 652 m. Nešto zapadnije je brdo Sijedi krš (ranije nazivano i Golo brdo) sa 664 m. Od regionalnog puta Gračanica-Srebrenik (odnosno Srnice) ka središtu naselja vodi nedavno obnovljeni asfaltni lokalni put.

Osnovne geografske odlike Škahovice su sljedeće: pitomi i plodni predjeli, dominantni krečnjački greben iznad najviših mahala (visok 600-650 m), bogatstvo

prirodnim izvorima i gusta naseljenost stanovništva koje živi u zbijenim mahalama. Škahovica, pored Sokola, ima najsnažnije prirodne izvore vode na općini. Prije tridesetak godina je jak izvor istočno od središta naselja odveden u vodovod za Gračanicu. Javor i Velika voda su jaki izvori u samom naselju. Prema Četovulji je jak izvor Praporak od kojeg nastaje Mračaj.

Iza brdskog grebena sve do Četovulje nalazi se veliki kompleks šuma, pretežno bukve.¹ Starinom su te šume uglavnom erarne. Šume sa nazivima: Točila, Rasporište, Sječa, Sjajtovac, Čulumak, Osoje, Dubrave, Krčevine, Zasjek, Jezera..., imaju više hiljada dunuma erara.

U dosadašnjoj naučnoj literaturi naselje Škahovica kod Gračanice je vrlo slabo istraženo. Prije svega mislimo na opširnije

¹ O geografskim karakteristikama sjevernog dijela Škahovice više vidjeti u: Rusmir Djedović, Prirodni resursi područja Četovulja kod Gračanice, *Gračanički Glasnik*, broj 23, maj 2007., str. 12-24.

monografije koje obrađuju okolinu Gračanice.² U ovim monografijama je naselje Škahovica, za razliku od nekih drugih naselja, spomenuto sporadično i to uglavnom u sklopu općih historijskih, geografskih i etnografskih prilika šireg područja Gračanice. Za nešto bolje poznavanje naselja Škahovice treba zahvaliti časopisu za kulturnu historiju Gračanice i okoline „Gračanički glasnik“ u kojem je objavljeno više posebnih tematskih radova, sa značajnijim podacima o razvoju tog sela.

Između ostalog, pouzdano je utvrđeno da je područje Škahovice bilo naseljeno još u srednjem vijeku. Podsjećamo, Škahovica je naselje sa najviše nekropola i lokaliteta sa stećcima u okolini Gračanice. U prvom redu, tu je nekoliko srednjovjekovnih nekropola, sa nadgrobnim spomenicima—stećcima na području Četovulja, koje dijelom pripada i katastarskoj općini Škahovica.³ U literaturi i javnosti je najpoznatija nekropola koja se nalazi u šumi na brdu Borik, oko 500 m sjeverno od sadašnjeg najvećeg i starog muslimanskog greblja. Od te srednjovjekovne nekropole, danas se na tom lokalitetu zapažaju tri stećka i veći broj fragmenata, koji svjedoče da se tu ranije nalazila veća nekropola. Ovi stećci su u obliku sljemenika i orijentirani su u pravcu istok-zapad.⁴

Nedavno je opisana još jedna nekropola stećaka u Škahovici koja se nalazi južnije od navedenog greblja, na području Prestenić u šumi Veresika.⁵ Donedavno je na ovoj lokaciji bilo pet stećaka, od kojih su dva dobro očuvana, dva su u fragmentima, a jedan je uklonjen. Stećci su u obliku sljemenika, poredani pravcem sjever-jug, a orijentirani istok-zapad.⁶ Uoči posljednjeg rata, autor je vidio jedan veći stećak u škahovičkom dijelu Četovulje, na zemljištu koje se još krajem 19. stoljeća zvalo Kamenovi i Greblje. To je očito bio ostatak nekadašnje znatno veće nekropole (greblja) sa srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima—stećcima.⁷ Sve navedeno upućuje na značajnu naseljenost područja Škahovice u srednjem vijeku.

Na srednjovjekovno stanovništvo koje je živjelo na prostoru današnje Škahovice upućuje i toponim (naziv zemljišta) „Jurin grič“.⁸ Ovaj toponim se nalazi u Gornjoj Škahovici. Pored ovog, ima još nekoliko toponima koji upućuju na srednjovjekovnu starost naselja, kao što su: Tomašica, Marić, Prestenić, Markuša voda, Kostouša, zatim—Škahovica, Bornac, Trzanica, Pivnica, Kućerina, Selište. Na razvijeno srednjovjekovno vinogradarstvo podsjećaju toponimi Vinište, Vino i Podvinica. Vrlo je star toponim Balnica (danas se

2 Radi se o sljedećim monografijama: Esad Tihic, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica, 1988. (344 stranice); Dr. Salih Kulenović, *Gračanica i okolina – antropogeografske i etnološke odlike*, Tuzla, 1991. (318 str.) i Grupa autora, *Gračanica—općina, grad, ljudi*, Općina Gračanica, Gračanica, 2006. Fotomonografija, (258 str.).

3 Branko Vajić, Stećci u Četovijama, *Delegatski bilten*, 29. maj 1981., 15.

4 Više detalja sa par fotografija vidjeti u: Edin Šaković, Stećci u okolini Gračanice, *Gračanički glasnik*, broj 12, novembar 2001., 14-15.

5 Rusmir Djedović, Izet Spahić, Novootkriveni stećci u okolini Gračanice, *Gračanički glasnik*, broj 21, maj 2006., 49-50.

6 Više podataka i dvije fotografije u navedenom radu.

7 Stećak se nalazio na kasnijoj liniji razdvajanja koja je, izgleda, minirana. Vrijedilo bi ispitati da li još uvijek postoji.

8 Rusmir Djedović, Srednjovjekovne feudalne familije iz okoline Gračanice, *Gračanički glasnik*, broj 2, novembar 1996., 12.

uglavnom izgovara kao Banjica). To je od lat. *balnea, balneum* u smislu: kupelj, banja, ilidža.⁹

Područje Gračanice i srednjovjekovnog grada—utvrde Sokola, pa i naselja Škahovice, Osmanlije su prvi puta zauzele 1463. godine, a definitivno oko 1520. godine – kada počinju svoj veliki osvajački pohod u srednju Evropu. Poslije velikog ili Bečkog rata, koji j okončan Karlovačkim mirom, 1699. godine, Osmanska imperija gubi osvojene teritorije sjeverno od Save:

9 Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga I, JAZU, Zagreb, 1971. godine. str. 108.

Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju.

Do prije nekoliko decenija smatralo se da naselje Škahovica, sa sadašnjim nazivom, teritorijem i stanovništvom nije velike starosti. Iznosile su se pretpostavke da je Škahovicu, kao i ostala muslimanska naselja sjeverno od Spreče, naselilo muslimansko stanovništvo koje se povuklo sa osmanlijama sa tih izgubljenih područja, sjeverno od rijeke Save.¹⁰ Stoga je potrebno ispitati očuvanu narodnu tradiciju u Škahovici o eventualnom doseljavanju stanovništva iz navedenih krajeva.

10 Esad Tihčić, Omer Hamzić, *nav. djelo*, 33.

Navedeno smještanje nastanka i naseljavanja Škahovice na kraj 17. ili početak 18. stoljeća je bilo uvjetovano sljedećim razlozima: nije postojao ni jedan dokument u kome se Škahovica spominjala prije tog vremena. Poznata je jaka struja naseljavanja izbjeglog muslimanskog stanovništva s područja sjeverno od Save, iza 1686. godine, u okolinu Škahovice. U daljoj prošlosti se u neposrednoj blizini razvijao značajan grad-utvrda Sokol ispod kojeg je Varoš sa trgom. Sve to je stvorilo pretpostavku da u ranijem periodu nije postojalo samostalno naselje na području Škahovice i da je taj teren bio periferija susjednih značajnih naselja Sokola i Gračanice.

Međutim, prevođenjem i objavljanjem do sada nepoznatih osmanskih dokumenata iz 16. stoljeća, imamo nova saznanja o starosti i načina nastanka naselja Škahovica. Prema popisu naselja nahije Sokol iz 1548. godine, dakle, nepune tri decenije po dolasku Osmanlija, u blizini utvrde Sokol navodi se mezra pod nazivom „Skrvica“.¹¹ Mezra je prema tadašnjoj osmanskoj terminologiji označavala veći obradivi zemljišni posjed, sa značajnom tradicijom obrađivanja i života na njemu. Obično su mezre bile nekadašnja opustjela srednjovjekovna sela, koja će u većini slučajeva, kasnije biti naseljena Dakle, pod tim imenom u blizini utvrde Sokola je još u srednjem vijeku bilo posebno naselje.

Najnovija tumačenja naziva starih naselja u okolini Srebrenika pojašnjavaju mogućnost drugačijeg čitanja naziva mezre Skrvica. Naime, neka naselja oko Srebrenika su ranije pogrešno čitana, pa je naziv

11 Adem Handžić, Opširni popis nahije Sokol u Zvorničkom sandžaku iz 1548. godine, *Gračanički glasnik*, broj 20, novembar 2005., 70.

Čekanić Rika, pogrešno čitan kao Hranča Rika. Zbog toga se mislilo da današnje naselje Čekanići nije velike starosti. Također, naziv Hrgovi se čitao kao Čerigovi.¹² Takav slučaj je i sa prvobitnim čitanjem naziva mezre Skrvica. Staroosmanska grafija daje mogućnost čitanja ispravno napisanog toponima Škahovica, između ostalog i kao Skrvica ili Čkahovica. Tako je sasvim moguće originalnu grupu suglasnika „Škhvc“, čitati kao „Skrvc“ ili „Čkhvc“.

Prema ovome, sasvim je jasno da je naselje (u nekom periodu mezra) sa današnjim nazivom Škahovica sigurno postojalo od 1548. godine. Pošto je ono tada registrovano kao mezra (nekadašnje naselje), a kako na tom prostoru postoje brojne starine iz srednjeg vijeka (stećci, toponimi), možemo ustvrditi da Škahovica pod tim imenom i na sadašnjem teritoriju, postoji kao naselje u kontinuitetu još od srednjeg vijeka.

Etimologija, tj. porijeklo naziva za Škahovicu nije do sada definitivno riješena. Jedino je do sada u literaturi dato mišljenje da naziv Škahovica potiče od prirodno-geografske osobine terena naselja koje se ogleda kao vodom bogat kraj sa izvorištima. Tumači se, naime, da naziv Škahovica potiče od riječi „škaf“ ili posuda.¹³

Na najstarijim austrougarskim planovima iz 1883.–1885. godine naselje Ška-

12 Grupa autora, *Srebrenik historijske–etnografske skice*, JU Centar za kulturu i informisanje Srebrenik, 2007., 98–99.; Aladin Husić, Opširni defter Zvorničkog sandžaka iz 1604. godine (nahija Jansenica), *Biljeg Srebrenika–časopis za kulturnu historiju*, broj 3, JU Centar za kulturu i informisanja, Srebrenik, 2005.; Rusmir Djedović, Starost naselja Čekanići kod Srebrenika, *Biljeg Srebrenika–časopis za kulturnu historiju*, broj 3, JU Centar za kulturu i informisanje Srebrenik, 2005, 104–107.

13 Dr. Salih Kulenović, *nav. djelo*, 256.

hovica se naziva i Škavić (**prilog 1.**).¹⁴ I danas se kod naroda može za ovo naselje čuti sličan oblik naziva kao „Škavica“. U naselju Sladna kod Srebrenika ima prezime Škahić, koje bi moglo poticati od nadimka Škaho.

Treba istaći da je toponim Škahovica vrlo rijedak i njegova etimologija zahtjeva detaljna istraživanja. Navodimo samo neke mogućnosti: već navedeno, u smislu posuda, od skaf, škaf, škav, od tal. Scafo, a ovo od lat. scaphus, scapha; od indoevropskog korijena (s)qep, staronjem. Scaf, a sada škaf; u značenju kamen, pećina u tal. škalj a slav. skala; u starim narodnim vjerovanjima škratalj, pa kratelj u značenju kolera, kuga.¹⁵ Znamo da su u ovim krajevima u prošlosti harale epidemije.¹⁶ Prema predanju, i Škahovicu je morila kuga. Narodna tradicija je predstavlja u obliku žene. Predanje kaže da kad je kuga prolazila kroz Škahovicu, onda je: „Na Pivnici zapjevala a na Čozalu odpjevala“.

Pitanje etimologije naziva za Škahovicu je tek otvoreno za naučna istraživanja. Uglavnom, na osnovu „škah“ ili „škaf?“ dodan je uobičajeni slavenski sufiks „ovica“ (slično orah+ovica).

Na području današnje Škahovice, početkom osmanske uprave (16. i 17. stoljeće) nalazilo se još nekoliko značajnih zemljišnih posjeda koji su vremenom ušli u

14 Katastarski plan dijela naselja Škahovica, razjera 1:6250, iz 1883-1885. godine. Arhiv Geodetske uprave Sarajevo.

15 Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga III*, JAZU, Zagreb, 1971. godine. str. 254, 397, 398, 402.

16 Npr. kuga je harala u susjednim Babićima (mahala Omerbašići-Klebec). Prema predanju, ubola se na tup nož-klebu. Od tada u narodnoj tradiciji magijske riječi: „Šukadar bukadar u Klebec nikadar“.

sastav ovog naselja. Tako se 1548. i 1604. godine spominje veća mezra po imenu Cvitulja, koja se nalazila sjeverno od današnje Škahovice, a zapadno od Sokola. To je vjerovatno današnji širi predio pod nazivom Četovulja. Tada Cvitulja ima šest muslimanskih kuća, jedan mlin, više zemljišta i baština, čifluk i vinograde. Godišnji porez je iznosio 1948 akči. Na prelazu 16/17. stoljeće, posjed je u vlasništvu Ali, čehaje iz utvrde Sokol.¹⁷ Tadašnji čifluk, zvani Tomaševo selište, sa prihodom od 400 akči, prvo u posjedu Mehmeda katiaba, a kasnije njegova sina Hizir Alije¹⁸, vjerovatno se nalazio na zemljištu Tomašica, u južnom dijelu Škahovice.

Historijski razvoj naselja Škahovica je vrlo teško pratiti kroz 17., 18. i prvu polovinu 19. stoljeća, jer o tom periodu za ovo selo, kao i mnoga druga, gotovo i nema podataka. Uglavnom se možemo poslužiti očuvanom narodnom tradicijom i predanjima, kao i nekim starim toponimima.

Prema predanju zabilježenom u Sokolu, prije blizu trista godina neki čovjek je iz Škahovice krenuo na hadž i umro blizu Sokola. Ukopao ga je predak Hadžića iz Sokola.¹⁹ Prema porodičnoj tradiciji, Bajraktarevići iz Babića tvrde da potiču od pretka Okića iz Škahovice, koji je negdje na prelazu 18/19. stoljeće učestvovao u rusko-osmanskim ratovima i zarobio nepri-

17 Rusmir Djedović, Urbane prilike i razvoj naselja u nahiji Sokol (Gračanica) u 16. i početkom 17. stoljeća, *Gračanički glasnik*, broj 20, novembar 2005., 125.

18 Aladin Husić, Gračanica i Soko u opširnom popisu Zvorničkog sandžaka iz 1604. godine, *Gračanički glasnik*, broj 20, novembar 2005., 95.

19 Salih Kulenović, Etnografska istraživanja u selu Sokolu kod Gračanice, *Članci i građa za kulturnu historiju Istočne Bosne*, knjiga XI, Muzej Istočne Bosne Tuzla, 1975., 87-109.

jateljski bajrak.²⁰ U 19. stoljeću se neki Huskići iz mahale Avdići sele u Pašaliće i Prijeko Brdo.

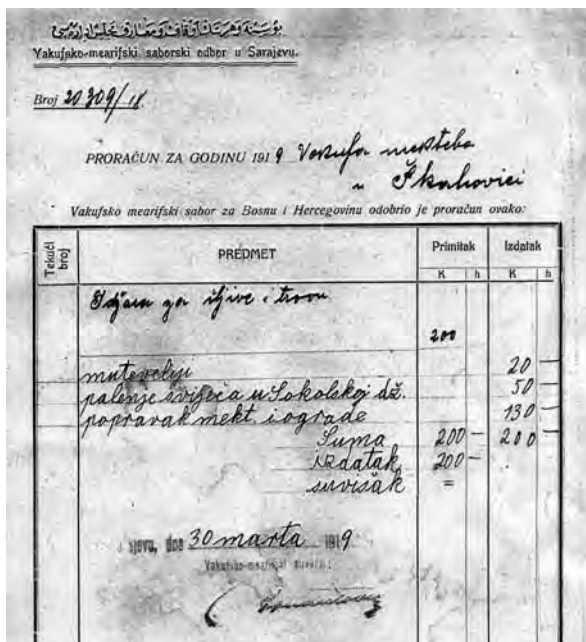
Na nekadašnje familije u Škahovici, a koje su davno nestale, podsjećaju brojni toponimi. Naziv središnje mahale u Škahovici je starinom Hasanović, ali takve familije odavna nema. Isti je slučaj sa mahalom i prezimenom Avdić. Na staro stanovništvo podsjećaju toponimi: Mujanovića bašča (Mujanoviće), Berberuša (Berbere), Šahmanuša (Šahman), Balić njiva (Baliće), Aginuša (neki aga), Bošnjakuša (Bošnjak), Kadijino brdo, Malkička, Spahin do, Malkička itd.

Imamo i podatke za neke stanovnike naselja s kraja osmanske uprave. Tako se Mehmed Kovačević spominje kao „Čozal“, Ibrahim Nurkić, 1877. godine, spominje se kao derviš. Iste godine spominju se Mustafa Dedić i Osman Mujkanović.

Na tradicionalnu narodnu privredu u Škahovici, podsjećaju sljedeći toponimi: Guvna (mjesta gdje se vrše pšenica), Ražište, Duhanište, Pluževina, Soljevac (davala se so stoci), Plandišta (stoka je tu ljeti plandovala – odmarala), Kovačica (po kovačnici), Kovanluk (tur. – pčelinjak).

Vrlo detaljnu sliku izgleda naselja Škahovica, krajem 19. i početkom 20. stoljeća, možemo rekonstruisati na osnovu službenih popisa i drugih arhivskih dokumenata iz perioda austrougarske uprave. Prema popisu iz 1879. godine, Škahovica ima 49

²⁰ Omer Hamzić, Rusmir Djedović, Babićani ispod Sijedog Krša, *Gračanički glasnik*, broj 1, maj 1996., 34.

kuća i 341 stanovnika, 1885. g. – 50 kuća i 321 stanovnika, 1895. g. – 74 kuće i 397 stanovnika i 1910. g. – 91 kuću i 461 stanovnika.²¹ Na samom kraju 19. stoljeća, u Škahovici je bilo šest potpuno formiranih mahala kao manjih tradicionalno-urbanih cjelina: Hasanovići, Strana, Gornja mahala, Avdići, Ilazovići i Čozalovo Brdo.

Mahala Hasanovići, krajem 19. stoljeća, je središte naselja i daleko najveća mahala. Ima oko tridesetak kuća i mekteb za cijelo naselje. U Hasanovićima tada živi deset familija i to: Mahmutovići, Okići, Alići, Smajlovići, Smajjići, Dedići, Delići, Mujkanovići, Nurići i Ahmuljići. Najviše kuća su imali Mahmutovići, zatim Okići i Alići.

Mahale Strana i Avdići su krajem 19. stoljeća imale po 13-14 kuća. U Strani su živjele sljedeće familije: Ahmetagići, Delići i Softići. Daleko najviše kuća su ima-

²¹ Prema popisu iz 1921. godine Škahovica ima 423 stanovnika.

li Ahmetagići i po tome su jedna od najstarijih familija u Škahovici. Kako se vidi iz prezimena, predač se zvao Ahmed-aga i moguće da je negdje u 18. stoljeću obavljao neku dužnost u obližnjoj utvrdi Sokol.

U Avdićima su familije: Mulahuseinović (najbrojniji), Nurkić i Huskić.

Krajem 19. stoljeća, najmanje mahale u Škahovici su: Gornja Mahala, Iljazovići i Čozalovo Brdo, imaju po 5-6 kuća. U Gornjoj Mahali tada žive Okanovići i Husići. U mahali Iljazovići starinom ima samo istoimena familija.

Na Čozalovom Brdu su starinom familije Kovačevići i Džine.²²

Između Škahovice i Sokola, starinom ima jedna manja mahala zvana Ahme. Tu su sve do Drugog svjetskog rata stanovali Ahmuljići. Ahmuljića ima u Sokolu, a prema predanju od njih su se odvojili Fišići (po nekom Fiši Ahmuljiću).²³ Krajem 19. stoljeća, vlasnik vodenice u Četovulji na Mračaju je neki Alija Ahmuljić iz Škahovice. Vodenicu je prodao 1896. godine Hasanu Begoviću iz Sokola.

Krajem 19. stoljeća u Škahovici ima najmanje pet vodenica. Vlasnici Malića

22 Ovi podaci o mahalama i familijama u Škahovici na kraju 19. stoljeća su doneseni na osnovu istraživanja originalnih austrougarskih dokumenata. Radi se o Gruntovnim knjigama naselja Škahovice iz 1891. godine i dalje i katastarskih planova razmjera 1:3125, za k. o. Škahovicu iz 1883-1885. godine.

23 Salih Kulenović, Etnografska istraživanja u selu Sokolu kod Gračanice, *Članci i građa za kulturnu historiju Istočne Bosne*, knjiga XI, Muzej Istočne Bosne Tuzla, 1975., 87-109.

vodenice bile su sljedeće familije: Nurkići, Dedići, Huskići, Okići, Smaići, Iljazovići i Mulahuseinovići.

Od vjerskih objekata, Škahovica starinom ima mekteb (mejtuf). Mekteb se nalazio u mahali Hasanovići, a kasnije je tu hodžinska kuća. Postoji još od osmanskog perioda a srušen je 1936. godine. Imao je i manji vakuf. To je bila zgrada u tradicionalnom bosanskom stilu sa visokim krovom od daske.

Za uzdržavanje mekteba u Škahovici navedeni vakuf je 1919. godine imao prihode od 200 kruna. To se vidi iz Proračuna vakufa te godine, koji je odobrio Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu (**prilog 2.**).²⁴ Prema njemu prihodi vakufa mekteba u Škahovici su dolazili od idžare (zakupa) za travu i šljive. Rashodi su išli na troškove mutevelije (20 kruna), paljenje svijeća u najbližoj džamiji, onoj u Sokolu (50) i popravak zgrade mekteba i ogrde (130).

Zgrada najstarije džamije u Škahovici je izgrađena 1936. godine i imala je drvenu munaru.

Kako vidimo, Škahovica je i u prvoj polovini 20. stoljeća imala opće karakteristike tradicionalnog bosanskog naselja. Tek u drugoj polovini 20. stoljeća zahvaćena je modernim ekonomskim, urbanim i kulturnim procesima, što je pitanje za posebno istraživanje. □

24 Dokumentat iz Arhiva Medžlisa islamske zajednice Gračanica.